

Bölüm 5

İSLAMİYETİN DOĞUŞUNDAN X. YÜZYILA ASKERİ VE TİCARİ EKSENDE BİZANS-İSLAM DÜNYASI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Mehmet Ertan BAMYACI¹,
Sezgin GÜÇLÜAY²

Giriş

Phokas döneminden (602-610) başlayıp 629'a kadar devam eden uzun bir Pers mücadelesinde Bizans oldukça büyük deneyim kazanmıştı. Söz konusu bu savaşlar zincirinde Bizans ordusu yeryüzü şekillerine hâkim olmuş ve Toros benzeri çeşitli dağ yollarının ve geçitlerinin savaşlardaki etkinliğini test etmiştir. Bizans Ordusu; Suriye'nin, Filistin'in ve Mezopotamya'nın yeryüzü şekilleri, yolları, iletişim ağları, gıda ihtiyacı, iklim ve hava koşulları hakkında bilgi sahibiydi. Askeri harekâtlarının merkez üssü olarak Suriye sınırlarındaki Antakya'yı kullanan Heraklius ayrıca Büyük Theodosius'dan buyana savaş alanında ordularının bizzat başında bulunan bir imparator olmuştur. Fakat Heraklius'un İran mücadelesi karşısında uyguladığı taktikler ve ordusunun genel durumu bir sır değildir. Heraklius'un taktiksel yönü pek yakında karşılaşacağı İslam dünyası tarafından analiz edilmektedir (Kaegi, 2000; Cheynet, 2008). Aynı şekilde imparator Heraklius'ta Arabistan 'da doğan Müslümanlığı yakından takip etmekte ve öğrendikleri karşısında da hayranlığını gizleyememektedir. Bu hareketin doğasını ve gücünü çok iyi bilen imparator başlayacak olan İslam fetihlerini de bu doğrultuda öngörebilmektedir (El-Cheikh, 2012).

Başlangıcından X. Yüzyıla Bizans-İslam Mücadelesi

Müslümanlar ile Bizanslılar arasındaki ilk askeri çarpışmalar ise henüz Hz. Muhammed (s.a.v.) hayatta iken, Mu'ta şehri civarında meydana gelmiştir. Buradaki savaş Müslümanların yenilgisiyle sonuçlansa bile Mu'ta savaşı aslında Müslümanlar adına ilerdeki başarılı fetihlerin sadece bir provasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v.), 630'da doğrudan Bizans kontrolü dışındaki topraklara nüfuz eden iki askeri keşif birliği daha göndermiştir (Kaegi, 2000; Apak, 2014). Hz. Muhammed (s.a.v.) vefat etmeden önce (632), Arabistan'ın geniş bir bölümünü kapsayan büyük çaplı bir konfederasyon oluşturmuştur. Konfederasyon üyeleri birbirlerine saldırmadıkları için enerjilerini "Cihat"³ için harcıyorlardı ve her kazanılan zaferle de İslam dalga dalga yayılıyordu (Watt, 2013; Morrisson, 2014). 634 yılında Bizans kalelerinden Basra'yı

¹Dr., ertanbamyaci@gmail.com

²Dr. Öğr. Üy., Fırat Üniv. İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Böl. ELAZIĞ, sgucluay@firat.edu.tr

³Allah yolunda çalışma, çaba gösterme ve yayılma.

cı bir rol üstlenmişti. Bizans İslam dünyası ile kıyaslandığında ticarete çok az şeyi değiştirebiliyordu (Tanilli, 2015).

İslam'ın çoğulcu ve toplumcu yapısı, geniş bölgelere kültürel ve iktisadi bakımdan kısa sürede yayılmasına zemin hazırlamaktaydı. İslam gittiği yerlerde kültürel ve iktisadi olarak üstündü ve bu üstünlüğü ilkelerinden ileri gelmekteydi. İslam, önceki medeniyetlerin mirasını yok saymıyordu, bilakis koruyor ve geliştirmiyordu. Bunun yanında medeniyetlerin ilkelerine ters düşecek veya olumsuz yönde etkileneceği yönlerini kaldırabilecek kadar da kudret sahibiydi. Müslümanlar, Hıristiyanlık ve Mecusilik gibi dinlere mensup ruhbanların kilise ve tapınaklarda biriktirdikleri gümüşü ellerine geçirdikleri zaman, bunları piyasaya para olarak sürüyorlardı. Aynı şekilde saraylardan elde edilen kıymetli madenleri de paraya dönüştürüyorlardı ki bu durum piyasadaki para sıkıntısını aşmada büyük bir fayda sağlıyordu. Böylece pazarlarda hareketlilik artıyor, büyük bir coğrafya içinde ekonomik canlanmaya can suyu oluyordu (Tabakoğlu, 1996).

Rusya, Finlandiya ve İsveç'e kadar uzanan bölgelerde bulunan İslam paraları, Müslümanların bu bölgelerle ticaret yaptığını göstermekteydi ki paraların dönemi VII. Yüzyılın sonlarından XI. Yüzyılın başlarına kadar gitmekteydi. Ticaret güzergâhı olarak çoğunlukla Transaksonya'dan Harezmi bölgesindeki Oksus Nehri Deltalarına ulaşan hat kullanılmaktaydı. Diğer bir yol ise Hazar Denizi kıyılarından ve Hazarların başkenti İdil'in bulunduğu Volga Nehri ağzından geçiyordu. Bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılan İslam paraları, Müslümanların Kuzeybatı Avrupa ile ticaret yaptığının da bir kanıtıydı (Bal, 2015; Tabakoğlu, 1996).

Ticari bağlantılar ve İspanya ile Sicilya'daki siyasi varlıklarıyla Arapların üstün kültürü yavaş yavaş Batı Avrupa'ya yayılıyordu. Batı Avrupa daha çok Bizans imparatorluğuyla ilişki içerisinde olsa da kültürünü Bizanslılardan çok Müslümanlardan almaktaydı. İslam, Batı'yı en çok yaşamın kalitelileştirilmesi ve ekonomik altyapısının iyileştirilmesi noktasında etkilemekteydi. Bunun dışında edebiyat, Avrupa'nın hayal gücünü ve yeteneklerini harekete geçirdi. Bilim ve felsefede de Müslümanlar, buraya pozitif anlamda tesir ettiler. Tarım ve madencilikte de çok ileride olan Müslümanlar bir istilacıdan çok öğretmen konumundaydılar. İslam medeniyeti; Yunan Helenizmini, Yahudiliği, Hıristiyanlığı, Hint matematiğini, Çin mistisizmini ve kimyasını özümseyip, Ortaçağda kendi entelektüel binasını yükseltiyordu. Bu aynı zamanda çağdaş batı medeniyetinin gelişimi konusuydu da ilgiliydi, çünkü Ortaçağ İslam medeniyeti bu gelişimde belirleyici bir aktördü (Watt, 2013; Ghazarfan, 2015).

Kaynakça

- Apak, Â. (2014). *Ana Hatlarıyla İslam Tarihi (Hz. Muhammed [s.a.v.] Dönemi)*. C.I. İstanbul: Çınar Matbaası
- Bally, A. (b.t). *Bizans Tarihi*. (Haluk Şaman, Çev. Ed.). C.II. İstanbul
- Bal, F. (2015). *Arap Yarımadası'nda Ticaret (Hazreti Peygamber ve Dört Halife Dönemi)*. İstanbul: Beka Yay.
- Cheynet, J.C. (2008). *Bizans Tarihi*. (İsmail Yerguz, Çev. Ed.). Ankara: Dost Kitabevi Yay.
- Çimen, A. (2015). *Tarihi Değiştiren İmparatorluklar*. İstanbul: Timaş Yay.
- Dikici, R. (2013). *Bizans İmparatorluğu Tarihi (Şu Bizim Bizans-Byzantium 330-1453)*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Sosyal Bilimler Tarih ve Sanat

- El-Cheikh, N. M. (2012). *Arapların Gözüyle Bizans*. (Mehmet Morali, Çev. Ed.). İstanbul: Alfa Basım Yayım
- Ghazanfar, S.M. (2015). *Ortaçağ İslam İktisat Düşüncesi*. (M. Sabri Akgönü, Çev. Ed.). İstanbul: Şenyıldız Matbaacılık
- Gregory, T. E. (2016). *Bizans Tarihi*. (Esra Ermert, Çev. Ed.). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yay.
- Herrin, J. (2016). *Bizans Bir Ortaçağ İmparatorluğunun Şaşırtıcı Yaşamı*. (Uygur Kocabaşoğlu, Çev. Ed.). İstanbul: İletişim Yay.
- Kaegi, W. E. (2000). *Bizans ve İlk İslam Fetihleri*. (Mehmet Özay, Çev. Ed.) İstanbul: Kaknüs Yay.
- Lemerle, P. (2013). *Bizans Tarihi*. (Galip Üstün, Çev. Ed.). İstanbul: İletişim Yay.
- Levtchenko, M.V. (2007). *Bizans Tarihi*. (Maide selen, Çev. Ed.). İstanbul: Doruk Yayımcılık
- Morgan, G. (2010). *Bizans'ın Kısa Tarihi*. (Eylem Çağdaş Babaoğlu, Çev. Ed.). İstanbul: Kalkedon Yay.
- Morrisson, C. (2014). *Bizans Dünyası Doğu Roma İmparatorluğu 330-641*. (Ashl Bilge, Çev. Ed.). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Ostrogorsky, G. (1995). *Bizans Devlet Tarihi*. (Fikret Işıltan, Çev. Ed.). Ankara: TTK Basımevi
- Pirenne, H. (2000). *Ortaçağ Kentleri-Kökenleri ve Ticaretin Canlanması*. (Şadan Karadeniz, Çev. Ed.). İstanbul: İletişim Yay.
- Pirenne, H. (2012). *Hazreti Muhammed ve Şarlman*. (Muhsin Önal Mengüşoğlu, Çev. Ed.). İstanbul: Pınar Yay.
- Ponting, C. (2015). *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*. (Eşref Bengi Özbilen, Çev. Ed.). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım
- Tabakoğlu, A. (1996). *İslam ve Ekonomik Hayat*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Tanilli, S. (2015). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Ortaçağ: Feodal Dünya*. C.2. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.
- Vasiliev, A. A. (2016). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. (TevabilAlkaç, Çev. Ed.). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım
- Watt, W. M. (2013). *İslam'ın Ortaçağ Avrupa'sı Üzerindeki Etkisi*. (Ümit Hüsrev Yolsal, Çev. Ed.). Ankara: Bilgesu Yay.